

## **V. 3 майстерні художнього перекладу**

*Рязанцева Тетяна  
(Київ)*

### **Сентенції Франсіско де Кеведо**

Творчу спадщину Франсіско де Кеведо не дарма вважають одним із феноменів європейської культури Бароко. Вже за життя він уславився як надзвичайно різноплановий поет, прозаїк і публіцист. Усі ці галузі його творчості досить ґрунтовно досліджені як в Іспанії, так і за кордоном. Проте сентенціям Кеведо як окремій формі малої прози цього автора, якимось чином не трапилося привернути увагу дослідників, відколи Луїс Астрана Марін 1940 року опублікував кілька прикладів з коментарями у своїй розвідці “Світогляд дона Франсіско де Кеведо” (Ideario de don Francisco de Quevedo)<sup>1</sup>.

Це дивує, оскільки сентенції дона Франсіско є не лише значним масивом його творчості (за підрахунками Л.Астрана Маріна їхня кількість становить 1224), але й своєрідним ключем до творчої майстерні барокового письменника-концептиста, бо сентенціями їх можна називати лише в традиційно-жанровому, сказати б, розумінні цього слова. По суті, більшість з них підпадає під інше визначення – концепт – у першому, ширшому його трактуванні: “творчий задум”, “погляд”.

Сентенції Кеведо істотно відрізняються від самодостатніх за формою та повчальних за змістом сентенцій французьких авторів пізнішого часу – Ларошфуко, Вовенарга, Шамфора. На відміну від прагнення класицистів встановлювати правила й давати чіткі взірці, окреслюючи межі речей та явищ, Кеведо в

### V. З майстерні художнього перекладу

дусі барокового універсалізму намагається віднайти і встановити зв'язки між реаліями буття.

По-перше, сентенції Кеведо, сказати б, не творять власне тексту в тому розумінні, що вони ніколи не писалися систематично і не складають окремої книги. Це, здебільшого, маргіналії – зауваження з приводу прочитаного в інших (сучасних письменникові та давніх) авторів, коментарі до окремих висловів Святого Письма, конспекти тем майбутніх поезій, реакції на побачене і почуте. Менторського тону, морального спрямування, що зводять у єдиний твір сентенції французьких авторів, тут відверто бракує. Але розкидані і на перший погляд не пов'язані між собою, ці вислови, прочитані разом, напрочуд точно відповідають вимозі видатного теоретика Бароко Б.Грасіана до ідеального твору, що в ньому кожна частинка має бути як самоцінною, так і дискретно пов'язаною із сусідніми, а також з іншими творами. Сенс і мета написання і прочитання такого твору полягає саме в тому, щоб осягнути ці зв'язки і (перефразуючи назву одного з сонетів Кеведо) “скористатися з того знання”.

Не вірно буде твердити, що дон Франсіско свідомо прагнув зробити сентенції частинами одного великого цілого – він просто нотував свої думки з того чи іншого приводу (в даному випадку маємо справу із класичним “записником письменника”), але сама лише можливість комплексного прочитання його нотаток, ілюструє одну з найпитоміших рис барокового мислення – універсалізм.

Комплексне прочитання сентенцій Кеведо дозволяє побачити в них інші характерні риси барокової культури – динамізм та розмаїтість, прагнення дати версію відомого замість відкриття принципово нового. “Зовнішні зв'язки” усіх сентенцій розташовані у межах культурного коду Бароко (антична філософія головне стоїчного спрямування, Святе Письмо, постулати петраркізму), що власне і складає їхній метатекст. Майже кожне положення тут коментує вислів когось з античних авторів, отців церкви, цитату з Святого Письма. Навіть висловлюючи власну думку, Кеведо досить часто підсилює свої висновки посиленнями на твори грецьких чи римських філософів або євангелістів. Втім, як зауважував з

цього приводу ще Л.Астрана Марін, у прочитанні Кеведо старі вислови набували нового забарвлення, його ремарки дозволяли глибше збагнути стару мудрість і пристосувати її до реалій сучасності. Отже, у сентенціях, як і в поезіях, Кеведо залишався вірним засадам концептизму: не творити нові значення, а відкривати приховані, не засліплювати поверхневим блиском, а сягати глибин.

Але цей письменник недаремно вважався проводирем концептизму – його перо не просто акцентувало певні моменти античної філософії чи біблійних приписів. Парадоксальні ремарки Кеведо, часто-густо побудовані за принципом “від протилежного”, зливаються із коментованими положеннями у нове, неподільне цільне, творячи у прозі справжній морфологічний оксиморон – одну з форм знаменитого метафізичного концепту, наріжного каменю метафізичної поезії Кеведо і всієї поетики Бароко взагалі. Тут, у прозовім творі, так само як і в метафізичних сонетах цього автора, метафора виконує подвійну функцію декоративного елемента та інструменту пізнання, задовольняючи вимозі “docere, movere, delectare”.

Лаконічність і влучність сентенцій Кеведо також є ознаками концептизму, й аби їх досягти, письменник використовує типові для цього напрямку засоби: співзвучність, багатозначність слів і виразів, розкладання мовних єдностей на окремі елементи і т. ін. Так, наприклад, обіграє він багатозначність слова “desconcierto”: “розлад/хвороба/недуга – розбрат” у сентенції 452: “Deci<sup>7</sup>a un gran personaje: “De un siglo desconcentrado, dejadle correr, que presto morira<sup>7</sup>”. Su mismo desconcierto le sera<sup>7</sup> el veneno”. – “Один видатний діяч казав: “Як століття нездужає, лиши<sup>7</sup>ть його, хай минає, аби скоріше відійшло”. Розбрат – ось його отрута”. [Підкреслення мої. – Т.Р.]. (Такі моменти виглядають надзвичайно ефектно в оригіналі, однак роблять точний переклад сентенцій іншими мовами досить проблематичним, особливо щодо збереження балансу між формальною витонченістю та змістом кожної окремої фрази. У процесі перекладу наведених тут сентенцій, я свідомо обирала на користь змісту, пам’ятаючи, що автори-концептисти понад усе цінували саме змістову багатовимірність своїх творів).

### V. 3 майстерні художнього перекладу

Сентенції Кеведо як “проза поета” теж у певному розумінні річ багатозначна, дотична не лише прози чи, радше, есеїстики, але й прямо належна до поетичної творчості іспанського автора. Деякі з них – не що інше, як теми майбутніх поезій, і то таких, що стали згодом окрасою іспанської метафізичної лірики на теми Коханья. Так, сентенції 431 і 434, що в них ідеться про рівновагу між коханням і повагою, а також про переваги прихованого кохання порівняно до відвертого, стали темами сонетів славетного циклу “Самотня пісня до Лісі”, а сентенція 440: “Життя – присутність друга. Смерть – його відсутність, більша за розлуку душі з тілом, тому що дві душі поєднані ближче, ніж два тіла, ближче, ніж тіло з душею”, – перетворилася на летрилью: “Як померти - розійтись...”, фінальний твір згаданого циклу.

На завершення хотілося б сказати кілька слів про тональність більшості сентенцій Кеведо. Вона майже скрізь гірко-іронічна, просякнута настроєм “свідомого розчарування”, яке червоною ниткою проходить крізь усю його творчість – прозову і поетичну. Але якщо художні твори, у випадку Кеведо на дев’яносто відсотків написані “від першої особи”, передбачають бодай якийсь відсторонення і перевтілення автора в ліричного героя, нотатки на полях писав сам дон Франсіско, відбиваючи власне світобачення, підтверджуючи у такий спосіб правдивість, вистражданність своїх поезій. Цей тон виразно нагадує іронію іншого любителя парадоксів – Оскара Уайлда, який на два століття пізніше влучно зауважив, що “техніка – це насправді лише особистість митця”.

---

<sup>1</sup> Luis Astrana Mari <sup>7</sup>n. Ideario de don Francisco de Quevedo. – Madrid, 1940. – P.131-135.